

DR. NEMES ANDRÁS

PhD-hallgató

MÉDIA A NYOMOZATI SZAKBAN – ÖSSZEFOGLALÓ A „BŰNÖZÉS ÉS BŰNELKÖVETÉS A MÉDIÁBAN” PANELBESZÉLGETÉSRŐL

A szekció elnöke, *Bárándy Péter* ügyvéd, volt igazságügyi miniszter a jelenlévők üdvözlését követően bemutatta a beszélgetés résztvevőit: Gömbös Sándor rendőr dandártábornokot, Láng László ügyészt, Zsámberger Csaba bírót, Matusik Tamás bírót és Németh Zsolt kriminológust.

Bevezető gondolataiban a szekció elnöke úgy fogalmazott, hogy a nyilvánosság sok tekintetben mást jelent ma, a média átalakulásának, a közösségi média megjelenésének és az informatika fejlődésének köszönhetően, mint amikor az büntetőeljárás alapelvként megjelent. A nyilvánosság határát az alapvetés jelöli ki, hogy az eljárás során nem lehet jelen olyan személy, aki az eljárás eredményes lefolytatását akadályozná. Ezt az adott eljárási cselekményt lefolytató hatóságnak kell megítélni és érvényesüléséről gondoskodnia. Saját hivatásrendjének szerepét és a médiával fennálló viszonyát a nyomozás során speciálisként és egyben limitáltként jellemezte, tekintettel arra, hogy a hírtétkkel bíró információk többnyire védői titoknak minősülnek. Ezzel kapcsolatban *Zsámberger Csaba* megjegyezte, hogy a médiában tett nyilatkozatokból ez kevésbé tűnik ki, ugyanis a nyilatkozó ügyvédek sok esetben megsértik a védői titkot.

Első kérdésként a szekció elnöke felvetette: a nyilvánosság jelenléte vajon hasznos, haszontalan vagy egyenesen káros a büntetőeljárásban? A felszólalók ezzel kapcsolatban azt az alapvetést tették, hogy míg az akkuzatórius tárgyalással kapcsolatban a média és nyilvánosság jelenléte – részben a büntetőeljárás törvényben is – kimunkált, addig a főszabály szerint zárt, inkvizitórius nyomozás tekintetében nem az. A teljes nyilvánosságot egyrészt a nyomozás érdeke korlátozza, hiszen bizonyos információk nyomozástaktikai szempontok miatt nem kerülhetnek napvilágra. Másfelől – a nyomozás érdekeit is megelőzve – a terhelt érdekei, az ártatlanság vélelmének alapelve indokolja az eljárás ezen szakaszának zártságát, hiszen egy-egy, nem kellően megalapozott információ, helytelen következtetés nyilvánosságra kerülve nem csak egy nyomozást, de adott esetben életet is tönkretelhet. Márpedig a nyomozás egyszerű gyanú alapján indul, majd alapos gyanú nyomán folytatódik, annak megállapításai tehát kezdetben igen távol állnak a bizonyosságtól. Ebben a körben beszélhetünk a büntetőeljárás – vagyis nem a bűncselekmény – sértettjéről is, hiszen akár a gyanúsított, de adott esetben a tényleges sértett életét is súlyosan negatív irányba befolyásolhatja a

nyomozással kapcsolatos hírverés, ami a későbbiekben nagyon nehezen korrigálható. Ezért kell a nyilvánossággal nagyon óvatosan bánni a nyomozás során.

Éppen emiatt tartalmaz az ártatlanság vélelmével kapcsolatban a 2016-ban született – Magyarországon még nem implementált – EU irányelv¹ többek között olyan rendelkezéseket, hogy amennyiben lehetőség van rá, az illetékes hatóságoknak tartózkodniuk kell attól, hogy a terheltet bűnösnek mutassák a bíróságon vagy a nyilvánosság előtt fizikai kényszerítő intézkedések alkalmazásával. Ehhez képest a bulvármédiát már megjelenésétől kezdve nem csak egyes ügyvédek, de a nyomozóhatóság is előszeretettel használja kommunikációs csatornának. Így manapság is jellemző, hogy bilincsből vezetik a terheltet nagy nyilvánosság előtt – mutatván a nyomozás eredményességét –, még ha a gyanúsított személye a kényszerítőeszköz alkalmazását egyáltalán nem is indokolná.

A fentiek alapján tulajdonképpen a nyomozati szak nyilvánossága egy háromszögben mozog: a tájékoztatást úgy kell megadni, hogy a lehetőségekhez képest a közvéleményt minél teljesebb körben tájékoztassák, de sem a nyomozás érdekei, sem a személyiségi jogok ne sérüljenek. Az eljárás zártságán *Gömbös Sándor* szerint a lakosság biztonságérzetének növelése érdekében csak egyes súlyos bűncselekményekkel kapcsolatban lehet rést ütni a szükséges mértékben, konkrétumok nélkül.

A kerekasztal-beszélgetésben részt vevő bírók elmondták: kommunikációjuk ebben az eljárási szakban követő jellegű. Nem a bíróság a kezdeményező fél, nem rajta múlik, hogy egy ügy a sajtóba kerül vagy sem. Annyi a dolguk, hogy érthetően el tudja magyarázni a döntést, ezen túl a bírót nem érdekli a nyilvánosság, és az nem is befolyásolhatja. Jellemzően azt kell alaposabban elmagyarázni, amikor valakinek az előzetes letartóztatását nem rendelik el vagy megszüntetik, mert a közvélemény továbbra sem végső eszközt lát az előzetes letartóztatásban, sokkal inkább előrehozott büntetést.

Németh Zsolt felhívta a figyelmet arra, hogy a nyilvánosságnak kiemelt szerepe lehet a bűnmegelőzésben, mivel az emberek így tudomást szerezhetnek arról, hogy mások miként váltak áldozattá, és a tanulságokat levonva tehetnek azért, hogy ők maguk ezt elkerüljék. Erre álláspontja szerint nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a kommunikációban, jobban ki kellene emelni a tájékoztatás során, mint ahogy a bűnelkövetés okait is. A közvélemény számára nem elvetemült gazemberekként, hanem egyéni sorsokként kellene ábrázolni a tetteseket, kiemelve a körülmények hatását is, megértetve a közvéleménnyel a kriminalitást. Enélkül a nyilvánosságnak kevés haszna van, csak a lakosság bűnözéstől való félelmét növeli egy-egy tudósítás. Tény, hogy a nyomozás céljaira is felhasználható a nyilvánosság, hiszen ha személyeket vagy tárgyakat köröz a rendőrség, nagy segítséget tud nyújtani a lakosság.

¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről

Ebben a körben lehet taktikai blöff eszköze is a média, amennyiben hamis információk terjesztésével lépéskényszerbe hozhatják az elkövetőket. Ez a módszer azonban sok szempontból vet fel aggályokat, így igen óvatosan kell alkalmazni.

A felszólalók által adott értékelést a nyilvánosság jelenlétéről úgy lehet összefoglalni, hogy az árthat és használhat is. Egyértelműen káros, ha a nyilvánossággal próbálnak nyomást gyakorolni a nyomozhatóságra, vagy ha nem érvényesül az eljárás szereplőinek védelme, ugyanakkor fontos a közvélemény ellenőrző szerepe, így mindenképpen szükség van rá.

Bárándy Péter a következő kérdés felvezetéseként kifejtette azon álláspontját, hogy a sajtó – természetéből adódóan – arra orientálódik, hogy botrányokat, nagy társadalmi sérelmeket, tragédiákat prezentáljon. Erre a legjobb lehetősége akkor van, amikor egy bűncselekmény nyomán azonnal kész választ ad a történetekre, holott ilyenkor még a nyomozhatóságnak sem áll rendelkezésére pontos információ. Ilyenkor jellemzően felnagyítja a történetek súlyát, elvetemült „bűnözőgépként” állítja a nyilvánosság elé a vélt vagy valós elkövetőket. Ennek eredményeként pedig a közvélemény általában elégedetlen lesz az törvénykezéssel és a jogrendszerrel, hiszen az alaposan felderített tényállás nyomán hozott ítélet nem áll majd arányban a kommunikált cselekménnyel. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés: vajon miként lehet kiküszöbölni ezt az eltérést a büntetőeljárásban kívánatos elvek – mint például a terhelti jogok érvényesülése, a lehető legenyhébb kényszerintézkedés, vagy a szükséges mértékű büntetés elve – és a közvélemény média által befolyásolt attitűdje között?

A problémával kapcsolatban *Gömbös Sándor* úgy vélekedett, hogy a média beszámolóiban leginkább a lakosság elvárásai jelennek meg. A közvélemény pedig adott esetben a legenyhébb cselekményeknél is a legsúlyosabb kényszerintézkedést várná el. Ezt a sajtó pontosan tudja, és igyekszik ennek megfelelni. *Matusik Tamás* ezzel szemben megjegyezte: bár természetesen az is előfordulhat, hogy egy újságíró jobb tudomása ellenére populistá vagy íróvalótlanságot, de álláspontja szerint nem ez a jellemző, a sajtó nem mindig szenzációhajhász.

Ehhez képest több hozzászóló is alapvető problémaként vetette fel, hogy az újságírók sokszor nem tudják, mi egy tényállás helyes jogi minősítése vagy az adott jogintézmény jogrendszerben betöltött szerepe. A rendszerváltás előtt viszonylag jól képzett bűnügyi tudósítói gárda működött az országban, amelynek tagjai értettek a szakmához és a joghoz is egyaránt. A médiapiac szabadabb válása, majd az internetes sajtó megjelenése azonban a pozitívumok mellett azt is magával hozta, hogy nagyon sokan kezdtek újságírással foglalkozni, a régi hozzáértés eltűnt, ebben az értelemben felhígult a szakma. Fontos lenne tehát a sajtó bűnügyi területtel foglalkozó munkatársai részére képzéseket szervezni, amelyeken megismerhetik a mérlegelési szempontokat, a vonatkozó jogintézmények lényegét, az alkalmazásuk elveit. Felmerült korábban az is, hogy képzettséghez kellene kötni a bűnügyi újságírói munkát, és a bíróság által kiállított igazolvánnyal lehessen csak tudósítást készíteni. Azonban mivel nincs kötelező kamarai tagság, ez adminisztratív szempontból is megoldhatatlan. Ismertek külföldi példák, amelyek szerint az újságírókat képezte valamely igazságszolgáltatási szerv.

Németh Zsolt beszámolt arról, hogy hazánkban a Nemzeti Közszerológati Egyetem tervezte két ilyen jellegű szakirányú továbbképzés indítását, melynek keretében bűnügyi újságírókat illetve rendészeti szóvivőket képeznek. Egyelőre azonban csak a szóvivő képzés indult el.²

Matusik Tamás és *Zsámberger Csaba* elmondták: a bírósági kommunikáció is igyekszik felvilágosító munkát végezni. Próbáltak néhány alkalommal újságírók részére képzéseket tartani, de ezek nem vezettek jelentős eredményre. Ettől függetlenül mindig igyekeznek segíteni a sajtónak az ügyek megértésében. Ezért a „médiás ügyekben” sajtóközleményeket adnak ki, elmagyarázzák a döntések indokait, időnként sajtótájékoztatót is tartanak, de a bíróságnak véges az eszköztára. Így a korrekt tájékoztatás szempontjából igen nagy a sajtó felelőssége. Ritkán ugyan, de nagy örömmel látják viszont a felvilágosító munka eredményét, amikor egyes újságírók cikkeiben visszaköszön valamelyik jogintézmény, például az előzetes letartóztatás szakszerű ismertetése. Sajnos még mindig az a jellemzőbb, hogy azonnal felzúdulást vált ki, ha valakit nem helyeznek előzetes letartóztatásba, még akkor is, ha egyéb kényszerintézkedést el is rendelnek. Ez *Németh Zsolt* szerint többek között annak – a büntetőeljárás szereplői által sokszor kommunikált – hamis üzenetnek az eredménye, amely szerint ők megvédik a társadalmat a bűnözéstől, felszámolják azt. Ehhez képest azt kellene a közvéleménnyel megértetni, hogy nem csodatevő a büntető-igazságszolgáltatás sem. A bűnt nem lehet felszámolni, a bűnözés kialakulásának szabályszerűségei, okai vannak, amire nem kizárólagos megoldás a minél szigorúbb büntetés. A büntetőeljárás akkor funkcionál jól, ha minél pontosabban, garanciák keretében folytatják le.³ Fontos hogy az állampolgárokat a kommunikáció során arra bátorítsák: forduljanak problémáikkal az igazságszolgáltatás szerveihez.

Matusik Tamás mindehhez képest úgy vélekedett: rendszerfüggő, hogy épp a szigorúság vagy a megengedőbb ítélkezés az, amit a média képvisel. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt jellemzően az ügyvédek jelentek meg a médiában, és szinte már „mártír” lett abból, akit elítéltek. Aztán évekig az ügyészség szóvivője szerepelt a televízióban, most pedig az ügyészség, nyomozóhatóság és a bíróság dominál. A szenzációhajhászás is csak a médiában megjelenő trend, ami korunk jellemzője. A bírók, bár bizonyára érzékelik a nyomást, kétségtelenül függetleníteni tudják magukat tőle, mint ahogy más jellegű elvárásoktól is.

² A felvi.hu-n közzétett információk szerint a Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Karán rendvédelmi szóvivő és rendészeti szakújságíró elnevezésű két féléves szakirányú továbbképzéseket hirdettek meg a 2017. őszi félévben. Az utóbbi képzés céljaként a rendészeti területen a médiakommunikáció és az újságírás színvonalának emelése, a szakszerű és közérthető kommunikáció erősítését jelölik meg. Ezen felül kiemelik, hogy a képzésen részt vevők a kapott új típusú szemléletmód és médiaismeretek birtokában végezhetik munkájukat a hazai médiapiacra. Közreműködésükkel javulhat a rendészeti szervezetek megjelenítése a médiában, valamint az ott közvetített információk szakszerűsége és közérthetősége.

³ *Németh Zsolt* a büntetőeljárás korlátozott hatékonyságával és helyes értékelésével kapcsolatban Finszter Géza, illetve Györgyi Kálmán munkásságát ajánlotta a hallgatóság figyelmébe.

Felmerült még a kérdéssel kapcsolatban, hogy az újságírókkal szemben is vannak szakmai, szerkesztői elvárások. Azonban nem szerencsés, ha ennek teljesítése során a büntetőeljárás egyes szereplőire nyomást helyeznek, ilyenkor a média nem a szerepének megfelelően működik. Ugyanis óhatatlanul beférkőzik a büntetőeljárás szereplőinek a gondolatai közé egyes döntések meghozatalakor a szakmai szempont mellé, hogy „mit fog szólni ehhez a sajtó”. Ez adott esetben „beszorítja” a bírót, nem teszi lehetővé, hogy szabadon döntsön, ami rendkívül káros.

Láng László fenti felvetésére reflektálva a szekció elnöke utolsó kérdésként azt bocsájtotta vitára, hogy miként lehet a politika által gyakorolt nyomást, a megfogalmazott – akár egészen konkrét és közvetlen – elvárásokat tolerálni, kezelni, illetve a függetlenséget megőrizni? Álláspontja szerint ugyanis ilyen légkörben az eljárásban döntést hozó személy „beszorul”, mert bármit tesz, annak lesz valamilyen politikai töltése. Ma már bizonyos fokú bátorság kell a független döntéshez. Nem lesz-e vajon így elsődleges törekvés ennek az elkerülése, és nem válik-e másodlagossá a szakmai szempont a döntésben?

Abban a beszélgetés minden résztvevője egyetértett, hogy az eljárás szereplői igyekeznek a médiafigyelemről és a politikai nyomásgyakorlástól függetlenné tenni magukat. Ezzel kapcsolatban talán a bírók alkotják a legerősebb csoportot, ugyanis a bírói függetlenség hatalmas érték, amire a testület tagjai nagyon büszkék és ragaszkodnak is hozzá. Így bár számtalan irányból nehezedik rájuk nyomás, de ez csak vélt nyomás. A média nincs hatással a bíróra az ítélezésben, mint ahogy a család vagy a barátok véleménye. Ugyanígy nem befolyásolja a szakmai döntésben a politika sem, amely jellemzően a pillanatnyi haszonról szól, és adott esetben egyáltalán nem érdekli a későbbiekben a konkrét ügy sorsa. A politikus és az újságíró elmondja a véleményét, erre esetleg a bíróság részéről a szóvivő reagál, de az ügyben eljáró bíróra ez egyáltalán nem lehet hatással.

Az ügyészséggel kapcsolatban *Láng László* úgy fogalmazott: emberfüggő, ki miként tud ezzel megküzdeni. Mindazonáltal a befolyásolás veszélye fennáll, és bizonyára minden ügyész agyán végigfut, hogy mi lesz az adott intézkedés politikai következménye. Ehhez képest *Gömbös Sándor* kifejtette: a rendőrséggel szemben konkrét büntetőeljárásokkal kapcsolatban az utóbbi időben a politikusok részéről nem fogalmazódtak meg elvárások. Szerinte jellemzően inkább bírói döntéseket kommentáltak. A nyomozóhatóság ezzel a típusú nyomásgyakorlással nem találkozik, már csak azért sem, mert igazi ügydöntő szerepe nincs az eljárásban. Kritikát ugyan természetesen kap a rendőrség is (mit nyomoz, miért nyomoz, miért nem nyomoz...), de ezt a rendőri vezetőknek kell kezelnie és meg is teszik. Az eljáró nyomozónak ilyen kérdésekkel nem kell foglalkoznia. A rendőrség tehát a legvédettebb, legfüggetlenebb ebből a szempontból. Számukra is kihívást jelent viszont az, hogy a közönségi média megjelenése rendkívül gyorsá tette a kommunikációt. Ezt is meg kell tanulniuk követni és kezelni, mert ezeken a felületeken is megjelenhetnek olyan releváns információk, amelyre adott esetben reagálniuk kell.

A felszólalók a befolyásolással kapcsolatban a média felelősségét abban látták, hogy jelenlétével nem feltétlenül kellene asszisztálnia egyes durvább befolyásolási kísérletekhez, ezeknek nem szabadna nyilvánosságot biztosítani. De káros például az a jelenség is, amikor a nyomozóhatóság valamelyik tagja olyan dokumentumokat szivároztat a médiának, amelyeket még a védelem sem láthatott. Ezt a média pedig leközli, anélkül, hogy figyelembe venné: nyomozati érdeket, személyiségi jogokat sérthet. Ilyen esetben is fontos lenne önmérsékletet tanúsítani. Sajnos azonban ez ritkán valósul meg, hiszen az újságokat el kell adni.

Az elhangzottakhoz hozzáfűzve a közönség soraiban jelen lévő sajtómunkatársak megjegyezték: az újságíró nem tud helyesen és pontosan tájékoztatni, ha nem állnak rendelkezésre hiteles információk. A sajtóközleményekkel kapcsolatban például probléma, hogy azokat egyáltalán nem közérthetően fogalmazzák meg. Jogi szaknyelven íródnak, nincsenek megmagyarázva a bennük szereplő, laikusok számára nehezen érthető fogalmak, jogintézmények. A felvetésre reagálva *Matusik Tamás* kifejtette: a bíróságok igyekeznek minél alaposabban elmagyarázni a döntéseket. Ennek során, bár fontos a közérthetőség is, nem válhat szakmaiatlanná az adott közlemény. Így olykor nehéz a két szempontot összeegyeztetni. További nehézség, hogy a nyomozati szakban a bíróság még nem az ügy ura, ezért nem adhat ki plusz információkat a sajtó részére. A másik, a hallgatóság által felvetett probléma az időszerrűség hiánya volt. Az egyik sajtómunkatárs kiszámolta, hogy feltett kérdéseire a rendőrség átlagos válaszadási ideje 14,8 nap, ami értelemszerűen használhatatlanná teszi a kapott információkat.

A *Média a nyomozati szakban* című szekció – akárcsak a konferencia többi szekciója – tanulságos és tartalmas összefoglalóját adta a számára kijelölt eljárási szakasz és a média kapcsolatáról. A beszélgetés résztvevői minden eljárási szereplő szemszögéből körbe tudták járni a felmerült kérdéseket, és ezzel az egyes problémáknak olyan komplex elemzését hallhattuk, amire ritkán nyílik alkalom. Végző tanulságként leszűrhető, hogy a média és a büntetőeljárás kapcsolatát már ebben a kezdeti szakaszban is érdemes vizsgálni, mert a korrekt tájékoztatás követelménye a gyakorlatban még messze nem teljesül.